

Zeven bomen

Plantkunde klas 5/groep 7

Waldorfonderwijs Nijmegen 2021

Meester Jean-Pierre

Hoofdstuk	pagina
1 Bomen in de geschiedenis	2
2 Heilige bomen	2
3 Het belang van bomen in Nijmegen	3
4 Bomen in het Goffertpark	5
5 Bomenatlas	7
6 Een boom beleven	7
7 Groeiproces van bomen	8
8 Jaarringen vertellen het verhaal van de boom	10
9 Boombast	14
10.1. Eik	16
10.2. Berk	24
10.3. Beuk	28
10.4. Wilg	30
10.5. Kastanje	32
10.6. Linde	34
10.7. Iep	36
11 Planten, bomen en mensen	38

Zeven bomen

Plantkunde deel 2 klas 5/groep 7 Waldorfonderwijs juni 2021

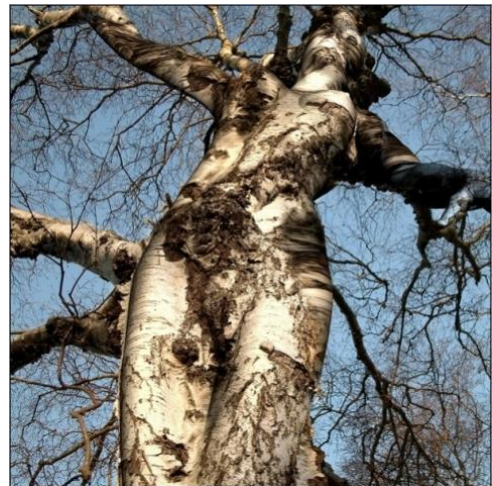
Kinderen in klas 5 ontwikkelen kennis over bomen in het algemeen en zeven bomen in het bijzonder. Zij doen kennis op in hun klaslokaal en in Nijmeegse parken met kunstzinnige verwerking en morele ontwikkeling.

1. Bomen in de geschiedenis

Ooit bestond Noord-Europa voor het grootste gedeelte uit dicht begroeide bossen. De volkeren die er leefden hadden diep ontzag voor de bossen. Want bossen waren een belangrijke plek van voedsel, brandstof, beschutting en medicijnen. Bomen werden gezien als entiteiten, als wezens. Met hun wortels hadden ze verbinding met de duistere aarde en de onderwereld. En met hun takken plus bladeren hadden ze verbinding met lucht en licht, reikten ze naar de godenwereld. Hun bladeren leken te communiceren met de geesten als ze door de wind werden beroerd en maakten de cycli van de seizoenen duidelijk zichtbaar. Met name in bladeren en bast was uitwisseling van zonnestroom en aardestroom. Daar was een kanaal tussen twee werelden en zo konden bomen wijsheid brengen.

Bomen hadden toen bijzondere waarde;

- zij waren verbonden met een historische gebeurtenis;
- zij riepen associatie op met een favoriete goden;
- zij maakten essentiële grondstof voor een onmisbaar product;
- zij beschikten over speciale genezingskracht;
- zij dienden als grensmarkering;
- zij zorgden voor speciale uitstraling door uiterlijk of leeftijd;
- zij stonden op een ongewone of ceremoniële plek.

Als een volk zich ergens ging vestigen werd een deel van het bos gerooid voor landbouw maar de speciale bomen lieten ze staan. Dat werden plekken van samenkomsten, feesten, rechtspraak, verering of magie. Met de komst van het christendom werden deze heilige bomen meestal omgehakt. Het hout werd gebruikt om er de kerk van te bouwen precies op de plaats van die boom... Maar de bomencultus bleef bestaan. Zij was te diep verankert in de samenleving. Zo bijvoorbeeld de Linde (van de godin Freya) de boom van Maria en de eik (van de god Wodan) de boom van Jezus.

2. Heilige bomen

Heilige bomen hadden de meest uiteenlopende functies;

- Als orakel of om voorspellingen te doen:
 - De Romeinen en de Germanen gebruikte de hoeveelheid beukennootjes als indicatie voor het komende winterweer: Hoe meer nootjes, hoe langer en strenger de winter zou zijn.
 - Griekse priesters meenden de stem van Zeus te horen in de eik en vertaalde de boodschap voor het volk;

- Om te socialiseren:
 - Op dorpspleinen stonden vaak oude lindebomen. Hier kwamen de dorpelingen samen voor de nieuwste roddels, feesten en markten. Vaak werden op de dikste takken planken bevestigd waar het orkest kon plaatsnemen;
- Om magie te bedrijven:
 - Keltische en Germaanse tradities hadden de overtuiging dat bomen magische krachten hadden. Door contact met de boom kon de magie worden overgedragen. Vooral de eik, linde, es, beuk, hazelaar en taxus zouden deze krachten bezitten. Holle bomen namen een speciale plaats in. Men zag hierin een rechtstreekse verbinding met de goden en de onderwereld. Als je goed luisterde kon je de stemmen horen. Overblijfselen van dit geloof kun je nu bijvoorbeeld nog terugvinden in een gewoonte om iets 'af te kloppen' op hout;
- Om te genezen:
 - Van beuken, eiken, linden of dennen werd verondersteld dat ze genezende kracht hadden. Middels lapjes kon de ziekte of leed worden afgebonden of met spijkers genageld worden. Zodoende werd de ziekte of leed overgedragen op de boom. Er zijn ook praktijken bekend waarbij men om middernacht in het schors moest bijten of dat de zieke persoon door of in een holte van een boom moest gaan. Stukjes schors dienden als amulet of werden verwreven tot medicijn.

Ook nu worden oude bomen nog met ontzag bekeken. Omdat hun leeftijd meerdere generaties kan overlappen denk je al gauw aan wat die boom allemaal heeft gezien en meegemaakt. Ooit wel eens tegen een oude boom aangeleund? Als je goed luistert kun je het sap horen stromen. De wijsheid van eeuwen maakt daar zijn ronde.

3. Het belang van bomen in Nijmegen

In het openbare gebied van de gemeente Nijmegen staan circa 57.000 bomen. Een enorm aantal, zeker als we bedenken dat dit bomenbestand ook nog eens bestaat uit circa 400 verschillende soorten. Bomen zijn op vele plekken aanwezig: in lanen en singels, boomgroepen in stadsparken, bomen in het stadscentrum en bomen in buurten, wijken en op bedrijfsterreinen. Daarnaast staan nog talloze bomen op particuliere terreinen. Oude monumentale bomen, loofbomen, naaldbomen, gedenkbomen; de diversiteit is groot. Niet voor niets wordt dat bomenbestand ook wel het "groene kapitaal" van Nijmegen genoemd.

Openbaar groen, bomen in het bijzonder, zijn een onmisbaar deel van de stedelijke omgeving. Bomen vormen een levend contrast met de wereld van steen en asfalt die wij om ons heen hebben gecreëerd. Ze verzachten de harde contouren van onze stad en bepalen sinds jaar en dag de omgeving waarin wij ons bevinden. Bomen leveren niet alleen een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de leefomgeving, maar zijn ook belangrijk voor het afvangen van fijnstof, geleiding van het verkeer, de natuur en de natuurbeleving.

De belangrijkste criteria die de waarde van een boom bepalen verschillen eigenlijk niet wezenlijk als die van woonhuizen of kantoren: de locatie, de staat van het onderhoud, de grootte en bijzonderheid zijn de meest belangrijke factoren. Het grote verschil is dat we de waarde van bomen niet in geld uitdrukken maar vooral in maatschappelijke waarde; het belang dat we toekennen aan de betekenis, de historie, de functie en de esthetische waarde.

In Nijmegen zijn bomen van belang voor.....

....de verfraaiing van de stad; bomen versterken de kwaliteit, de identiteit en herkenbaarheid van de openbare ruimte in de stad. Daarbij kunnen zij het beeld van bijzondere locaties, stadsbeelden en gebouwen versterken, maar ook lelijke bouwwerken camoufleren.

....het milieu en het klimaat; bomen leggen fijnstof vast waardoor de luchtkwaliteit in het stedelijk gebied verbetert. Schaduw van bomen kan gedurende warme zomerperioden de opwarming van de stad beperken. Bomen dragen ook bij aan de vermindering van het broeikas effect. Zij compenseren een deel van de CO₂ die ontstaat door ons energieverbruik.

...het verkeer; bomen zorgen voor de herkenbaarheid van wegen en de geleiding van het verkeer. Door een goede boomstructuur worden verschillen tussen de hoofdwegen en zijwegen versterkt. Dit komt het reizen en bewegen in de stad ten goede, zo hebben laanbomen een snelheids-beperkend effect.

....de geschiedenis en cultuurhistorie; in Nijmegen zijn oude structuren nog goed herkenbaar in het stedenbouwkundige patroon van bebouwing en wegen. Voorbeelden hiervan zijn de voormalige veldwegen zoals de Groesbeekseweg of de St. Annastraat. Bomen versterken deze historische lijnen. Maar ook solitaire bomen kunnen van cultuurhistorische waarde zijn omdat deze in het verleden zijn aangeplant als grensboom of herdenkingsboom.

...de natuur en de natuurbeleving; bomen vormen een belangrijk biotoop voor natuurwaarden in de stad. Vogels, vleermuizen en sommige vlindersoorten zijn veelal afhankelijk van één enkele boom of een bomenlaan en dragen zo bij aan de biodiversiteit van de stadsnatuur.

4. Bomen in het Goffertpark

In 1935, midden in de crisistijd, werd ten zuidwesten van Nijmegen begonnen met een groots infrastructureel project: de aanleg van een 65 hectare tellend stadspark. Net als in verschillende Duitse en Engelse steden werden ook in Nederland vanaf het begin van de 20ste eeuw grote 'volksparken' aangelegd. Hier konden de stadsbewoners zich ontspannen. Men vond dat in het Goffertpark een grote speelweide moest komen waar evenementen konden worden gehouden, maar er moest ook ruimte zijn voor educatieve tuinen en bossen. Dit soort parken werden de longen van de snelgroeiende steden.

Dat het project werd betaald uit de werkverschaffingspot impliceerde onder andere dat er bij de aanleg van het park geen gebruik mocht worden gemaakt van graafmachines. Alles moest met de hand gebeuren: van het opwerpen van heuveltjes en het graven van de beruchte 'bloedkuul' tot de bouw van het stadion in deze zes meter diepe kuil.

Vier en een half jaar lang werd door 163 man per week hard gewerkt voor een schamel loon. In de zomer van 1939 was het stadspark 'De Goffert' eindelijk gereed en op 9 juli van dat jaar werd het door Prins Bernhard geopend <http://www.noviomagus.nl/Gastredactie/Vos/Vos.htm>

De naam van het stadspark is afkomstig van een eeuwenoude boerderij, die nabij de huidige Goffertboerderij stond. De boerderij was vernoemd naar een man die hier rond 1740 woonde en die door mensen uit de omgeving 'den goffert' werd genoemd: een grote, dikke man. Opmerkelijk genoeg moest de boerderij in de jaren '30 wijken voor het park.

De Goffert kreeg een grote verscheidenheid aan recreatieve voorzieningen. Natuurlijk de grote **speelweide**. Die tegenwoordig voor uiteenlopende doeleinden wordt gebruikt; hier stijgen luchtballonnen op of worden popconcerten gehouden. Het **Goffertstadion**, thuisbasis van voetbalclub NEC, was met 29.200 plaatsen een van de grootste stadions in het land, nu nog 12.500. Rondom het voetbalveld, dat zes meter onder het maaiveld ligt, lagen tot in 1999 een atletiek- en een wielerved. Ook in het stadspark was een **openluchttheater**, **rosarium**, **siertuinen**, een **bijental**, **vogelpark**, **hertenkamp**, **kinderboerderij**, **schuilkoepel**, een **theeschenkerij** en een nieuwe **Goffertboerderij**.

Aan het einde van de 2^e wereldoorlog werd het Goffertpark zelfs door militairen bewoond:

“Wandelend vanaf het Bruggetje kom je in een stuk oorspronkelijk Pijnboombos. Hier vind je een oerstukje natuur: hoge dennenbomen waaronder je zittend op een ruw houten bankje tijdens hete zomerdagen beschutting vinden kunt tegen de felle zonnestralen. Prachtig om boomwisseltje en verstoppertje te spelen. Na de bevrijding in mei 1945 legerde er geallieerde troepen in het bos. Voor de jeugd een mooie plek om kauwgum en koekjes te versieren want de militairen bleven daar lang.”

In 1952 werd het Goffertpark uitgebreid van 62 naar 83 hectare en kwam het **Goffertbad** er bij. In 1982 werd het initiatief genomen voor de aanleg van de Educatieve **Natuurtuin** op een braakliggend terrein, waar ooit de speeltuin van het Goffertpark gelegen was. Met als doel voorlichting geven aan scholen en groepen over onderwerpen die met natuur en milieu te maken hebben. Misschien moeilijk voor te stellen maar op dat kleine stuk park vind je nu 13 verschillende landschappen. Landschappen die je ook in de omgeving van Nijmegen tegenkomt: <http://natuurtuingoffert.nl> In 1999-2000 werd het Goffertpark, dat inmiddels helemaal door stedelijke bebouwing was omringd, voor ruim tien miljoen euro opgeknapt. Het stadion werd verbouwd, het openluchttheater gerestaureerd en het park aangepast aan de wensen en eisen van die tijd met **skeelerbaan** en half-pipe als nieuwe elementen. Wereldberoemd zijn de jaarlijkse openlucht popconcerten geworden in het Goffertpark.

5. Bomenatlas

Meer informatie over de bomen in het Goffertpark is op internet te vinden bij de bomenatlas <http://opendata.nijmegen.nl/bomenatlas/>

6. Een boom beleven

Het is belangrijk goed te focussen op onderstaande opdracht. In het begin kan het even onwennig of onzeker voelen. De onderdelen vragen om goede toelichting, aandacht en stilte. Jouw belevingen schrijf je op. Rustig ademen en kijken. Aandacht richten op de bomen.

- a. Wandel ontspannen mogelijk tussen de bomen. Probeer de bomen met zoveel mogelijk zintuigen waar te nemen. Kies een boom op je gevoel of intuïtie. Een boom van dichtbij ontmoeten kan een wonderlijke ontdekking zijn.
- b. Ga op een beginafstand van de boom staan waar jij voelt dat je moet gaan staan voor je aan de verdere oefeningen begint. Dichtbij of wat verder af. Probeer contact te maken met deze boom.
- c. Ga voor de boom staan maar zo dat je hem kunt aanraken en bekijk hem. Staat hij daar goed? Tegen welke achtergrond, struiken, lucht, weide? Hoe ziet hij eruit aan de voet, wat ligt en groeit er? De boom heeft wortels. Besef dat ze onder je doorlopen en zich heel vaak vermengen met de wortels van andere bomen. Word je ervan bewust dat al de bomen gegroeid zijn in dezelfde aarde. De wortels graven diep of heel ver in de aarde. Ze doen een boom stevig staan. Houdt de aarde de boom vast? Of houden de wortels de aarde vast? Hoe stevig sta jij? Probeer eens te voelen alsof jezelf ook wortels hebt. Hoe vast of los sta je? Wat voel je?
- d. Ga heel dicht tegen de stam staan en kijk er langs omhoog. Wieg even mee met de top van de boom, of met een tak. Steek je armen in de lucht als waren het takken die verder vertakken zoals je vingers. Kan je de boom horen suizen of zijn bladeren horen ritselen? Let eens op je adem, ook een boom ademt. Wij ademen (zijn) zuurstof in en koolzuurgas uit. Hij ademt onze koolzuurgas in en geeft zijn zuurstof weer aan ons. Ademt de boom met jou mee? Kan jij met de boom mee ademen? Kan dat wel, ademen met een boom?
- e. Eigenlijk lijken mensen wel bomen, ze ademen als een boom, ze hebben ook een voet en staan rechtop, soms stevig, soms wankel, en vaak reiken wij onze armen wijd omhoog als willen we de hemel raken.... Doe eens even alsof jij een boom bent. Hoe groot, hoe klein ben je, is de boom? Hoe voelt het om je armen als takken omhoog te steken? Waar reik je naar? Wat zou je willen, kunnen aanraken? Hoe sterk moet een boom zijn om dag in dag uit met zijn armen in de lucht te staan? Vertel aan jezelf wat je denkt, voelt, fantaseert...
- f. Omarm de boom. Wie houdt wie vast? Leg je hoofd eens vertrouwelijk tegen de stam. Hoe voelt dat een boom omarmen? Hoe voelt zo'n stam aan? Stevig, hard, vertrouwd, vol, stoer, zacht, wiegend... Wat doet je dat? Hoor je z'n sappen stromen? Kan je ze misschien vermoeden? Streel eens zacht zijn huid, zijn schors. Hoe voelt die aan, ruw, korrelig, glad...? Hoe ruikt je boom, besnuffel hem eens, snuif zijn geur diep in je op.
- g. Kun je in de boom klimmen tot de onderste takken? Hoe voelt het als de takken jou dragen? Voelt het prettig, uitdagend, voel je angst, hoogtevrees? Kan je ver(der) kijken als je hoger zit of zitten de bladeren in de weg?

h. Kan je niet in de boom klimmen? Hoe komt het dat je er niet in kan? Is de stam te hoog, of te dik? Zijn er onvoldoende takken? Heb je hoogtevrees of angst om te vallen? Zou je graag in de boom willen klimmen of liever niet? Wat hoop je te ervaren als je in de boom klimt? Hoe voel je je nu je niet in de boom kan?

i. Vertel eens iets tegen de boom, een boom voelt misschien van buiten wel hard maar binnen is die zacht, ... wat denk je? Vertel maar, wie weet vertelt hij wel iets terug. *"Een boom vroeg me een eindje mee te lopen; Dat kan niet, zei ik, bomen kunnen niet lopen. Dan ook niet spreken, zei de boom. Toen was alles weer stil."* Hans Bouma

j. Aan een boom kan je van alles zien, zijn onderdelen, zijn eigenschappen, zijn geldelijke waarde... maar geeft hij jou ook de indruk van nog meer te betekenen dan wat er zo direct aan te zien is? Wat betekent deze boom voor jou?

k. Zet je neer aan de voet van de boom met je rug tegen de stam. Voel de boom met je rug, tot je goed en lekker zit. Hoe voelt dat nu tegen een boom zitten? Je zit nu boven op de wortels van de boom? Hoe voelt dat? Zit je nu bij wijze van spreken op de 'schoot' van de boom? Beschrijf eens hoe het voelt. Schrijf terwijl je zo aan zijn stam zit wat je allemaal hebt gevoeld, ervaren, gedacht, geassocieerd.

l. Mensen zitten graag bij een boom, op een bankje of in het gras. Ze vinden er rust of gezelligheid, ze komen op adem of luisteren naar de stilte. Wat voel jij? Wat heb je ervaren? Vertel er iets over en schrijf het op.

m. Kan je geblinddoekt je boom terugvinden?

n. Neem afscheid van je boom. Wat draag je allemaal van hem mee? Zou je een boom kunnen bedanken? Waarom ben je de boom mogelijk dankbaar?

Na deze oefeningen de belevingen met elkaar uitwisselen. Aan elkaar vertellen wat je hebt beleefd. Hoe anders is het om een boom zo te ervaren dan gewoon? Wat draag je allemaal mee van de boom? Eigen indrukken, ervaringen en belevingen samen met wat tijdens de oefeningen is opgeschreven, weergeven en verwerken in het periodeschrift.

7. Groeiproces van bomen

De groeiprocessen van bomen verlopen niet naadloos volgens dezelfde groeilijnen. Bomen zijn in hun

groeit heel erg beïnvloedbaar en kwetsbaar. Tegelijkertijd zijn bomen ook weerbaar en kunnen ze, ondanks vele storingen op vele wijzen, doorgroeien.

De groei van bomen kan beeld worden van de menselijke groei en identiteitsgroei. Bomen zijn groot en sterk. Toch zijn ze van heel klein gegroeid, soms uit piepkleine zaadjes. Bomen zijn ooit klein geweest ook al lijken ze nu op reuzen.

Iedereen kan buiten een jonge boom bekijken in het park, bos, boomkwekerij of in de stad. Bekijk straks de jonge bomen op de volgende bladzijde. Probeer te ontdekken of ze net zo groot als jou zijn, welke boom is even groot of groter? Schat de hoogte van de bomen in op de afbeeldingen van volgende bladzijde. Beeld de groei van de bomen uit.

Besprek in jouw groepje deze bomen. Sta stil bij wat ieder bedenkt, associeert en fantaseert bij de groei, de groeiwijze, de groeisnelheid van de bomen. Groeien alle bomen van eenzelfde soort ook even snel en op dezelfde wijze? *Waarom bestaan de groeiverschillen? Waarom zou dat zo zijn?* Vertel waarom bomen mogelijk harder of stiller groeien, waarom ze dikker of dunner zijn en wat het voor een boom zou kunnen betekenen om dikker of dunner, groter of kleiner te zijn.

Kies een jonge boom die je aantrekt. Leef je in in deze boom. Vertel hoe de boom groeit. Wat kost moeite, wat is prettig, vervelend, moeilijk...?

Al vertellend komen er antwoorden over het groeien van de boom met elementen van eigen groei. Een onbewust proces. Het is boeiend om de ervaringen van elkaar te beluisteren waarna de eigen ervaring wordt beschreven:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. Jaarringen vertellen het verhaal van de boom

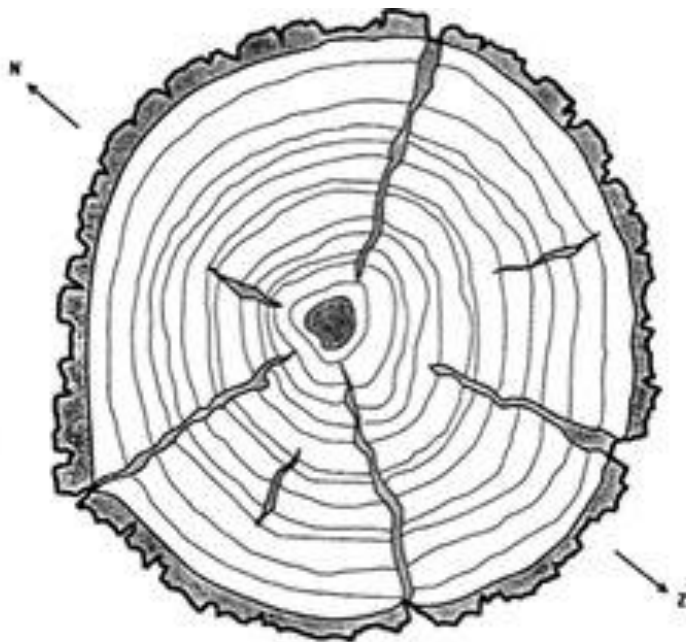
In het Goffertpark bekijken wij bomen maar misschien komen wij een omgevallen of omgezaagde boom tegen. *Wat zie je dan precies? Wat zijn die tekeningen in zijn binnenste?* Het zijn jaarringen, groeiringen. Een boom die voldoende te eten en te drinken krijgt, zal goed groeien. Niet alleen wordt de boom dan groter, maar zijn stam wordt ook dikker. Elk jaar komt er zo'n groeilaag bij. Zo'n groeilaag noemt men ook een jaarring. Je kunt ze tellen en zo te weten komen hoe oud de boom geworden is. Elke ring betekent 1 jaar in het leven van de boom.

De groeikracht van een twijg, tak of boom gaat uit van een microscopisch klein groeilaagje tussen hout en bast (= cambium): hier worden elk jaar nieuwe houtvatcellen gevormd, de meeste en grootste in de lente! Voorjaarshout is op een doorsnede te zien als een brede, bleke ring. In de zomer, en zeker in de herfst worden veel minder en veel kleinere cellen bijgemaakt: zo ontstaat een ring die meestal smaller, en in ieder geval donkerder uitvalt: het najaarshout.

In koude perioden groeien bomen niet of nauwelijks. In warmere perioden (voorjaar en zomer) groeien bomen veel. Het hout dat in de zomer en herfst is gevormd is donker en vast, terwijl het hout dat in het voorjaar is gevormd lichter en minder vast is. Per jaar komt er dus 1 bleke en 1 donkere ring bij, die samen de jaarring vormen. Je telt alleen het aantal donkere of het aantal bleke ringen om achter de leeftijd te komen.

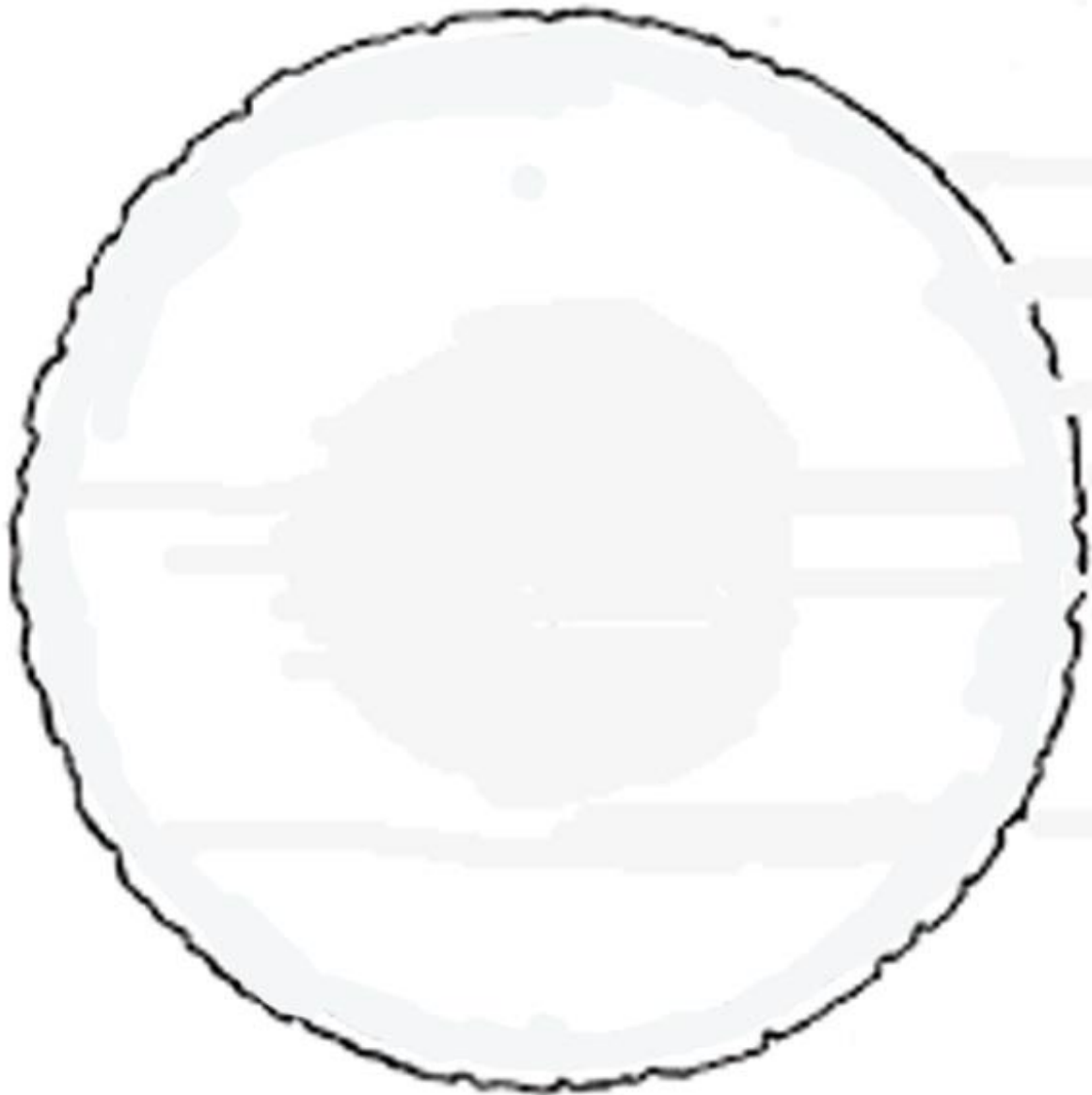
In een jaar met veel stormwinden zal de jaarring niet mooi rond zijn. De wind beukt dan met zo'n kracht tegen de stam, dat die gaat doorbuigen. Aan die kant zal de boom speciale cellen vormen, drukcellen noemen die. Ze hebben een dikkere, stevigere wand dan de gewonde cellen. Ze oefenen een tegendruk uit zodat de boom, ondanks de harde wind, toch rechtop kan groeien. Daar waar de cellen in de stam dikker zijn, zal ook de jaarring wat breder zijn. Per jaar komen er dus één bleke en één donkere ring bij, die samen de jaarring vormen.

Zo kun je bij een hele oude boom ook nagaan welke belangrijke gebeurtenissen uit de wereld hij 'meegemaakt' heeft. Was hij er al toen je opa en oma trouwden? Bestond hij al bij jouw geboorte?

Stel je voor; jij was een boom... hoeveel jaarringen zou jij dan nu al hebben? En welke geschiedenis zou daar bij horen? Welke gebeurtenissen zou jij tekenen? Teken jouw jaarringen...

... en bedenk ondertussen wat bij elke ring hoort, wat er toen gebeurde. Noteer jaartal en voor jou belangrijke gebeurtenissen ernaast. Begin in het midden van de boomcirkel en teken daar de eerste jaarring van jouw levensboom. Ga door tot de leeftijd die jij nu hebt. Word je tijdens het tekenen bewust van de vette en magere jaren, van fijne of moeilijke situaties en gebeurtenissen.

Hoe ziet jouw boom eruit?

Wat voor soort boom is het?

Wat kun jij vertellen over jouw jaarringen? Welke leuke, plezierige maar misschien ook moeilijke jaren hebben ze gehad?

Wat heeft je geraakt?

Wil je een hoop of verlangen uitspreken?

Afsluiten met stilte of een eigen gedicht.

9. Boombast

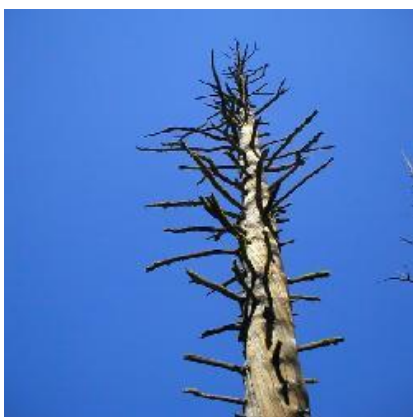
De bast is een laag in stam of tak van een houtige plant. Meestal wordt er het geheel van schors en aangroei laag mee bedoeld. De bast zit net onder de schors. De schors is het buitenste, dode hout. De bast is vrij dun, de schors kan soms best wel dik zijn. De bast van een boom is als een deken die het levende hout beschermt. De bast zorgt ervoor dat het inwendige water (sappen) niet te veel verdampen. Tevens houdt de bast vele insecten en parasieten tegen, die het binnenhout zouden kunnen aantasten. De bast beschermt de boom ook tegen zeer koud en erg warm weer.

Sommige bomen produceren kleverige gom/hars stoffen. Deze stoffen beschermen de bomen tegen insecten en ze herstellen de wonden van een afgebroken tak.

Bomen hebben een hele geschiedenis achter zich. Soms hebben ze speciale dingen meegemaakt. Dat kan je vaak zien aan de bomen. Bomen kunnen verwondingen oplopen of een infectie. Ze barsten open of er komen parasieten in wonen. Ze kunnen takken verliezen die door de wind afgebroken worden of door de mens zijn afgezaagd.

Bepaalde bomen worden dikwijls geknot, andere bomen raken beschadigd door de natuur of door de mens. De schors komt los, stammen splijten, bomen worden scheef geduwd door anderen of door de wind, ander bomen waaien om ... Wonden en kwetsuren horen nu eenmaal bij het leven van bomen. Sommige wonden helen snel, je ziet enkel nog een kleine korst, een verdikking, een knobbel ...

Kwetsuren maken dat een boom een eigen gezicht krijgt, een eigen tekening. Bij mensen is dat vaak ook. Kwetsuren doen altijd pijn, maar we leren ermee omgaan, we leren door te leven ondanks de pijn. Een menselijk lichaam kan genezen, een wonde kan weer helen, soms is er niets meer van te zien. Soms is er een litteken dat laat zien dat er ooit iets gebeurd is. Vaak vergeten mensen die dingen omdat ze niet meer pijn doen.

Er zijn kwetsuren die een boom heel sterk kunnen tekenen en die blijvend te zien zijn aan een boom en hem een heel eigen gestalte geven. Sommige kwetsuren aan een boom zijn niet direct meer te zien, maar zijn niet altijd helemaal genezen. Dat is ook zo met mensen.

We bespreken van deze kwetsuren en verwondingen van bomen. Wat is er gebeurd? Wat zou de boom meegemaakt hebben? Wat zou dat voor de boom betekend hebben? Moest jij een boom zijn, hoe zou je dat beleven? Wat zou er door je heen gaan? Denk je dat de boom daar erg onder geleden heeft en daar nu nog onder lijdt? Waaraan kan je dat zien? Wat bedenk je daarbij?

Bekijk deze foto's en kies welke foto je aanspreekt. Probeer je voor te stellen wat deze boom heeft meegemaakt. Stel je voor dat jij die boom bent en dat je vertelt wat je hebt meegemaakt. Schrijf het verhaal van de boom kort op (tussen de 5 en de 10 regels is voldoende, het mag meer zijn).

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Schrijf over de wonden van de boom als was jij in de plaats van de boom. Wat zou jij dan voelen, denken, willen, verlangen? Geef je verhaal door aan de ander. Lees elkaars verhaal en schrijf er één vraag bij die je aan de boom wil stellen.

.....

.....

Geef elkaars verhaal terug en antwoord op de vraag die gesteld is. Ook hier antwoord je alsof je die boom was. Kan jij je inleven in een gekwetste boom en aan elkaar vertellen: - Wat is jou overkomen? Hoe heb jij het beleefd? Wat bedenk jij? Wat zou jij willen? Wat verlang jij? In gesprek over de littekens van een boom. Zie jij verbanden en verbindingen met je eigen leven of het leven van andere mensen?

10. Zeven bomen te vinden in het Nijmeegse Goffertpark

10.1. Eik

Zomereik

Latijn: *Quercus robur* (mooi en krachtig)

Streeknamen: Aekeboom, Akerneutjesboom, Eeke, Heyke, Moereeke

Engels: Oak

Frans: Chêne

Duits: Eiche

De Eik is de koning van het bos

De eik is de boom bij uitstek. Met hun meestal korte, krachtige stam en een wijde, uit enkele dikke, knoestige takken gevormde, maar niet volkomen gesloten kroon zijn volwassen eiken echte “persoonlijkheden” onder de bomen. Een machtig wortelstelsel verbindt de eik met het aardrijk. Van alle loofbomen kan hij de hoogste ouderdom bereiken. Een groeiperiode van tegen de 500 jaar is nog heel normaal, maar als de omstandigheden gunstig zijn, kan de eik ook 1000 jaar of ouder worden.

Eiken komen in Europa voor met uitzondering van het diepe zuiden en het hoge noorden. In bossen en op hellingen. Eiken kunnen op z’n minst 500 jaar oud worden, sommige wel 2000 jaar. Een eik groeit niet zo snel. Een Populier van 50 jaar oud is al zo groot als een Eik van 100 jaar oud. De oudste eik in Duitsland staat bij Erle, Münsterland. Deze boom zou 1500 jaar oud zijn. Hij is echter meer een ruïne, met een machtige knoestige stam, die goed gesteund moet worden, met nog slechts hier en daar een paar spaarzame takken en die ook spaarzaam met groen gebladerte zijn bedekt.

Al heel vroeg in het jaar komen de typisch gevormde, in ‘t begin tere roodachtige bladeren tevoorschijn. Tegelijkertijd bloeien de eiken -meestal zonder dat dit opgemerkt wordt- met lange, katjesachtige meeldraadbloemen en zittende, knopachtige bloesems, waaruit in de loop van de zomer de ons bekende eikels ontstaan. Plantkundig bekeken zijn de eikels noten, die in de beide vlezig, door de harde schil omsloten kiembladeren veel zetmeel hebben vergaard.

De in de herfst vallende eikels ontkiemen vlug en groeien al in de eerste vegetatieve periode uit tot kleine jonge planten, die reeds de typische eikenbladeren vertonen. In de volgende jaren worden het snel struikachtige boompjes, waarvan men nog helemaal niet hun toekomstige gedaante kan vermoeden. Zijn kenmerkende verschijning krijgt de eik pas gaandeweg. Slechts weinig takken ontstaan die de grillige steeds weer anders zich uitstrekkende kroon opbouwen. Dikwijls breken door de storm of blikseminslag de vooreerst zich wijd uitstrekkende takken. De overgebleven stompen dragen dan het hunne bij tot de eigenaardige verschijning. Het langzaam gevormde hout is van grote

waarde; het is vast en taai, geschikt voor elke toepassing; vroeger was het als bouw materiaal voor duurzame binten en als heimateriaal in moerassige bodems onvervangbaar.

Een buitengewoon groot aantal diersoorten heeft met de eik te maken, o.a. de vele soorten galwespen, die de meest verschillende gallen aan de bladeren kunnen veroorzaken, verder talloze blad-vretende, en de in of onder de schors levende insecten, maar ook de hertshoornkevers, die het sap opnemen dat uit de wonden komt. Bij de eik horen ook de vele vogelsoorten en knaagdieren, die zich net als allerlei wild, in 't bijzonder de wilde zwijnen, met de eikels voeden.

De stam en de takken zijn met een dikke ruwe schors bedekt, die rijk is aan looistoffen en minerale zouten, vooral aan calcium. Vanwege zijn gehalte aan looistof was eikenschors gedurende vele eeuwen de belangrijkste grondstof voor het looien van huiden en vellen.

De eik staat als een toonbeeld van mannelijke kracht voor ons. Hij heeft hout zo hard als steen, knoestige takken, donker loof en bereikt ook een buitengewoon hoge leeftijd. Daar staan ze, als standbeelden, deze oeroude eikenbomen en wat een tegenstelling met bijvoorbeeld de berk! De berk wil jong blijven en is in haar jeugd ook het mooist; een eik daarentegen komt er pas op hoge leeftijd aan toe zijn bijzondere karakter in zijn stam en kruin uit te drukken.

Geen wonder dat de eik eens aan een oorlogsgod gewijd was! Hij staat daar als een rots en alleen door zo langzaam en volhardend te groeien, kan hij zijn sterkte verkrijgen. Wanneer andere bomen al bijna hun lentekleed hebben, zijn de eiken nog steeds kaal. Laat lopen ze uit – de zomereik 10 tot 14 dagen eerder dan de wintereik – en in de herfst houden ze hun blad zo lang vast, dat het verdord en bruin aan de takken hangt. De wind ruist en ritselt er doorheen; zij nemen de tijd, deze sterke bomen! Wanneer de bladeren tenslotte uitkomen, is ook de bloeitijd daar. Maar een eik moet minstens dertig jaar oud zijn, wil hij voor het eerst bloeien.

De eikensoorten die bij ons het meest voorkomen, de *zomereik* en de *wintereik*, verschillen van elkaar, doordat bij de wintereik de geweldige stam vanaf de wortel tot in de top doorloopt, terwijl deze bij de zomereik meestal in drie of vier stammen opgedeeld wordt. Verder lijken ze sprekend op elkaar. Nog enkele verschillen zijn: de wintereik houdt in de winter zijn (bruine)blad vast, de zomereik niet. Het steeltje is aan het blad bij de wintereik langer dan het steeltje van de zomereik. De napjes van de eikels van de zomereik staan op een steeltje, de napjes van de wintereik hebben geen of een zeer kort steeltje. In Nederland komen meer *zomereiken* dan *wintereiken* voor.

Omdat de eik zo van storm houdt, wil hij ook door de wind bestoven worden. Geen vlinder, geen bij die iets met de bloesem van deze knorrepot te maken wil hebben en je kunt het je toch ook niet voorstellen dat op een eik zoiets als kleurige en geurige bloesem zou groeien, want wie zo mateloos sterk is, heeft weinig zin van die tere vormen als bloemblaadjes zijn, tevoorschijn te brengen. We moeten de eik wel proberen te begrijpen, dan kunnen we zijn wezen ook doorgronden.

Menigeen zal er nog wel niet op gelet hebben hoe een eik eigenlijk bloeit en het is geen wonder, want de bloesems van de eik zijn erg klein en onaanzienlijk. De stuifmeelkatjes hangen in losse katjes meteen onder de jonge blaadjes en de stamperkatjes staan op steeltjes. Ze zien er bijna als gewone knoppen uit. Uit de stamperbloesems komen later natuurlijk de eikels met de dekseltjes, waar ze in zitten en net zoveel eikels als er later aan een stengeltje zitten, waren er stamperbloesems. Klaterend vallen de vruchten door de bladeren, wanneer ze rijp zijn geworden en waar ze terechtkomen blijven ze liggen.

Nu zou het voor de eik niet zo best zijn, wanneer zijn plompe vruchten daar zouden blijven liggen, want hoe zou hij zich moeten verspreiden als hij zijn vruchten zomaar als stenen onder zich laat vallen. Die komen niet van hun plaats en toch moeten daaruit nieuwe bomen groeien die licht en lucht nodig hebben. Maar de eik heeft een ijverige helper die hem terzijde staat en de zaden

wegbrengt: de gaai.

Zoals je al aan zijn Duitse naam (Eichelhäher), zijn de eikels het voedsel van deze weliswaar prachtige, maar eveneens wat ruwe vogels. Dikwijls zie je er een zitten met een eikel in zijn snavel. Maar hoeveel eikels er in het najaar ook zijn, de gaaien kunnen ze onmogelijk opvreten. Zomaar laten liggen, willen ze ook niet en dus proberen ze er wat te verstoppen. Ze staan daarbij op de grond, boren met hun krachtige snavel een gat en doen daar de eikels in. Misschien is het de bedoeling van de gaai, deze later weer op te graven, maar tegen die tijd is hij dat al lang vergeten. Bovendien is de gaai een heel slechte botanicus. Hij weet namelijk niet, dat de eikel een vrucht is, die eenmaal verstopt, lustig begint te kiemen. Zo wordt de gaai zonder dat hij het weet, een bosbouwer die eiken aanplant.

De eik voedt de gaai en deze plant overal bomen. Hoeveel eiken van onze bossen zouden de gaaien hebben geplant? De wijze natuur heeft aan de eik deze slordige vogel als helper gegeven, omdat hij door zijn slordigheid nu juist zo nuttig is. Dus is bij de gaaien de slordigheid een goede eigenschap. Meestal is dat anders bij de mensen. Natuurlijk zijn de gaaien niet de enige liefhebbers van eikels. Vroeger werden er wel kudden zwijnen in de eikenbossen gedreven om de waarde van het woud te schatten naar hoeveel zwijnen het voeden kon.

Nu zouden we de eikenboom werkelijk tekort doen, wanneer we zouden zeggen dat hij, omdat hij zo ruw is, niet iets zoets of vruchtachtigs zou hebben. Veel eerder is het bij de eik zoals bij menige sterke en ruwe kerel: naar buiten toe willen ze het niet zo graag laten merken, dat zou tegen hun natuur zijn,

maar van binnen zit ergens wel iets zachtaardigs. Maar er moet eerst wat bijzonders gebeuren, wil dat zichtbaar worden.

Bij de eik moeten de galwespen een gaatje in de onderkant van het blad prikken en er een eitje in leggen. De eik gedraagt zich tegenover het kleine larfje hoogst merkwaardig. Hij begint het plotseling te verzorgen en hij bouwt er een bijzonder woonkamertje voor. Je vindt zulke larvenhuisjes in de herfst zeer vaak aan de eikenbladeren. Ze zijn zo groot als een kers en worden galappeltjes genoemd, omdat ze er bijna net zo uitzien als kleine appeltjes die rode wangen hebben gekregen. In iedere galappel zit een larfje dat daar behaaglijk van haar bestaan geniet en groeit, want de eik scheidt voortdurend stoffen af die zoet zijn en waarvan de larve groot wordt, tot ze volgroeid is. Zo veel zorgzaamheid hadden we van de eik, na alles wat we over hem hebben gehoord, toch niet verwacht. Maar er moest dan wel eerst iets bijzonders gebeuren.

Ook uit de barsten in de schors scheidt de eik zoete stoffen uit. Dan komen de vliegende herten en likken deze op. Ze vechten met hun geweien om de beste plaats, zodat je het soms heel zacht hoort knarsen. Wie te lomp is, wordt eraf gestoten en valt als een eikel naar beneden.

Je zou dus kunnen zeggen dat de eik twee soorten vruchten heeft. De ene, de eikels, zijn de zaadvruchten, die de hemel door zijn scheppingskracht geeft, opdat de eik zich kan verspreiden; de andere, de galappeltjes, kunnen alleen ontstaan wanneer er galwespen aan te pas komen. Dan wordt de eik plotseling teder en zorgzaam als een moeder.

Weer stoten we op een hoogst interessante samenhang in de natuur, want de kracht die hier een vrucht wekt, moet van buiten komen, in de gedaante van een dier en de vruchten die worden gevormd, groeien helemaal op de verkeerde plaats, aan de onderkant van het blad! Waar bij de echte vruchten de zaden zijn, vind je bij de galappels de insectenlarven. Zo erg maakt de galwesp de eik in de war. Vroeger werden de galappels benut om inkt te maken: de ijzer-gal-inkt. In de galappeltjes zit namelijk een zeer wrang smakende stof, de looistof. Wanneer je een galappeltje met een mes doorsnijdt, zodat het sap met het ijzer in aanraking komt, krijgt dit een blauw-zwarte kleur.

Maar ook in de eikenschors zit veel looistof. Daarom kun je het als run, de looistof, goed gebruiken. Het zorgt voor het looien van dierenhuiden. Het zorgt ervoor dat het leer niet vergaat en trekt het samen. Natuurlijk ontstaat de golvend-bochtige samengetrokken vorm van het eikenblad door de samentrekkende kracht van de eik.

Uitgestrekte eikenwouden besloegen ooit grote delen van Europa. Zij bepaalden mee de levenswijze van onze verre voorouders. Van deze oerbossen is heel weinig overgebleven. Groot-Brittannië beschikt over de grootste en mooiste ongerepte oerbossen van Noordwest-Europa waar nog veel eiken staan. De eik is het symbool van Engeland geworden en werd door de Ierse Republiek als nationale boom geadopteerd. Voor deze volkeren was de machtige, indrukwekkende eik die overal

om hen heen te zien was, de eik met zijn enorm sterk hout, tegelijk één van de langst levende bomen, een indrukwekkende verschijning waartussen en waaronder heel het leven zich afspeelde. Zoals een vis omgeven wordt door water, zo waren de eiken de leefomgeving voor de mens.

Deze eik is als... Het spreekt mij aan...

Bekijk de afbeeldingen. Welke indruk maakt dit en welke woorden komen er spontaan bij je naar boven? *Welk kenmerk zou je de boom geven? Welke naamwoorden, titels zou je de eik nog meer geven?* Breng elkaar op ideeën en reik taal aan om tot uiting te brengen wat je kunt aanvoelen.

- Zoek vergelijkingen: De eik is als.... (een dier, een voorwerp, een gebouw.); een kandelaar met honderd armen, de omgekeerde Eiffeltoren, De takken lijken op... de spieren van een bodybuilder, de armen van een kelner met dienborden...

- Kies uit deze foto's een eik die jou meest aanspreekt. Vertel aan elkaar waarom dat zo is. Heb je een gekozen om dezelfde of verschillende redenen? Wat zegt dit over de betekenis van de eik? Wat zegt dit over jou?"

Over de eikenboom wordt veel verteld. Soms weet men niet meer of het echt, juist, waar (gebeurd) is of dat het een verhaal is. Men weet niet altijd of het verhaal waardevol is, onzinnig, geloofwaardig of door bijgeloof geïnspireerd.

Ga aan de slag met onderstaande informatie in verschillende groepjes. Leg bij elkaar wat waar is, wat waardevol is, wat geloofwaardig is, wat onzinnig is, wat bijgeloof is... Overleg met elkaar. Vertel aan elkaar waarom je denkt dat het zo is. Waarin gelijken of verschillen jullie van mening? Hoe komt het? Waar komt het verschil vandaan? Misschien staan bij de nummers 1 tot en met 16 wel verschillende dingen, die waar, verhaal, geloof, of magie zijn? Kan je ze onderscheiden?

1. Bij de Germanen was de eik aan de god Thor (Donar) gewijd. Hij was de god van de donder, het onweer. Het is opvallend dat de bliksem vaker eiken treft dan andere bomen. De boom werd daarom aanzien als de bringer van het vuur. De eik werd als de verbinding tussen hemel en aarde en tussen de goden en de mensen aanzien. Een verklaring voor de bliksem op de eiken zou kunnen zijn dat eiken diepe wortels hebben die ver naar water kunnen zoeken. Ze zijn vaak te vinden op kruispunten van ondergrondse wateraders. Daarom zouden ze goede bliksemafleiders zijn want de eik bevat ook vrij veel zetmeel (goede geleider).

2. Bij de Germanen was de eik toegewijd aan Wodan (Odin), de oppergod. Als hoogste god bepaalde hij wat goed en kwaad is. Hij was dus ook de heer van de rechtspraak. Wanneer er in de gemeenschap onrecht geschiedde, plantte Wodan zijn speer, als teken van scheiding tussen goed en kwaad bij een eikenboom. Daarom werd aan de voet van eiken recht gesproken.

3. Dieren die zich niet goed in hun vel voelen gaan onder een eikenboom liggen om op krachten te komen. Onder een boom zitten of liggen is gezond omdat je er verse zuurstof vindt. Vaak houden bomen ook insecten weg. De dieren kunnen blijkbaar ook de kracht van de eik opnemen zodat ze na enige tijd weer gesterkt en krachtig verder kunnen. Zieke en oude mensen gingen onder de eik zitten om te genezen. Ze hoopten op de kracht en het uithoudingsvermogen van de eik. Als ze te ziek waren om onder de boom te overnachten bond men voor de zieken een lap stof aan de eik en smeekten de boom om de ziekte over te nemen. Wanneer een ziek persoon een vuur maakt van eikenhout, wordt hij gereinigd van de ziekte. Als je een vallend eikenblad vangt in de herfst, word je niet ziek in de winter. Draag een eikel tegen ziekte en pijn.

4. Het hout van de eik was vroeger het meest gebruikte bouw materiaal. Het was sterk en duurzaam en groeide in de gebogen vormen (kromhout) die men nodig had voor dakgebinten in huizen en schepen. Eiken waren zo belangrijk voor de scheepsbouw dat men talloze exemplaren aanplante ter vervanging van de gevelde bomen. In sommige boerengemeenschappen in Nederland was men verplicht om eikels of eikenbomen te planten bij huwelijken. Het vormde een bruidsschat die diende voor het gebinte (balkwerk) bij de bouw van boerderijen voor de generaties erna.

5. De eik was een belangrijke bron van voedsel voor de mens. De eik produceert vooral eikels die gedroogd, geschild en fijn gemalen werden. Daarna bakte men er brood van. Dat gebeurde in Europa tot in de 18 e eeuw. Maar ook voor de varkens waren eikels een grote voedselbron. De varkens waren op hun beurt belangrijk voedsel voor de mens. Varkens waren voor onze voorouders de Germanen belangrijk om te kunnen overleven in de winter wanneer er weinig voedsel is. Als je nog een varken had in de winter dan had je geluk.

6. De eik is symbool van mannelijke kracht, seksualiteit en een lang leven. De vrucht van de eik, de eikel, vertoont veel gelijkenis met het geslachtslid van de man. De top van de penis wordt daarom ook eikel genoemd. Het dragen van een eikel als een hanger om je hals of waar ook, bevordert de vruchtbaarheid en versterkt de seksuele potentie. Het zorgt voor een lang leven en om je jeugdigheid te bewaren.

7. Eikenhout werd als onverwoestbaar beschouwd en was daarom het symbool van de onvergankelijkheid. De eik werd dan ook het symbool van onsterfelijkheid en eeuwig leven. Daarom werden aan de voet van de eik de doden begraven. Zoals de eiken veel langer doorleefden dan de mensen, zo wilde men ook dat de voorouders verder bleven leven. Kransen van bladgoud werden als sieraad voor een overledene gemaakt. Ze symboliseerden de hoop op de ultieme overwinning, die op de dood. Het begraven bij eiken gebeurde vroeger maar ook vandaag nog zijn er begraafplaatsen bij eiken. (foto eik en begraafplaats toevoegen. Het rode herfstblad van de eik wordt veel gebruikt voor bloemstukken die op graven worden gelegd, meestal in combinatie met chrysanten.

8. Eens per jaar beklommen de druïden, gekleed in witte gewaden, hun eiken, om met hun gouden sikkels de maretakken er uit te snijden. Maretakken kwamen niet zoveel voor in eiken. Daarom waren ze heel speciaal. Ook omdat ze in de winter groen blijven. Groenblijvende gewassen in de winter werden geëerd voor hun vruchtbare krachten. Takken die naar beneden vielen, werden in witte doeken opgevangen en onder het volk verdeeld. Maretak is het symbool voor eeuwig leven en nieuw leven, teken van hoop en vruchtbaarheid. Verliefde koppels zoenen elkaar tot op vandaag onder de maretak. Als uitdrukking van hun gelukkige en hopelijk eeuwigdurende liefde en hun verlangen naar het krijgen van kinderen.

9. De eik graaft met de wortels diep onder de grond. Zijn takken gaan breed en hoog in de lucht tot 45 meter. Daarom zeggen mensen van de eik dat hij de hemel en de aarde met elkaar verbindt, dat hij onderwereld, met de kruin de hemelen en de wereld van de goden verbind. Tussen de wortels van de eiken wonen elfjes, aardmannetjes, trollen en ook kabouters. Ook hoorde men de stemmen van de goden in het ruisen van de bladeren en voorspelde men de toekomst.

10. Twee twijgen eik, samengebonden met een rode draad, zodat ze samen een gelijkbenig kruis vormen, zijn een krachtige bescherming tegen het kwaad. Het kan dan voor dit doel in huis worden gehangen. De eik werd beschermer tegen onweer en bliksem, zorgde voor een lang leven en voor een goed huwelijk.

11. Al in de oudheid werd aan overwinnaars een lauwerkrans van eikenbladeren gegeven ten teken van onvergankelijke roem. Voor de Kelten was iedere eikel bezielde door een fee en daardoor een geluksbrenger. Daarom werden eikenbladmotieven en eikels vaak opgenomen in sieraden. Ook vandaag nog worden eikmotieven in sieraden verwerkt.

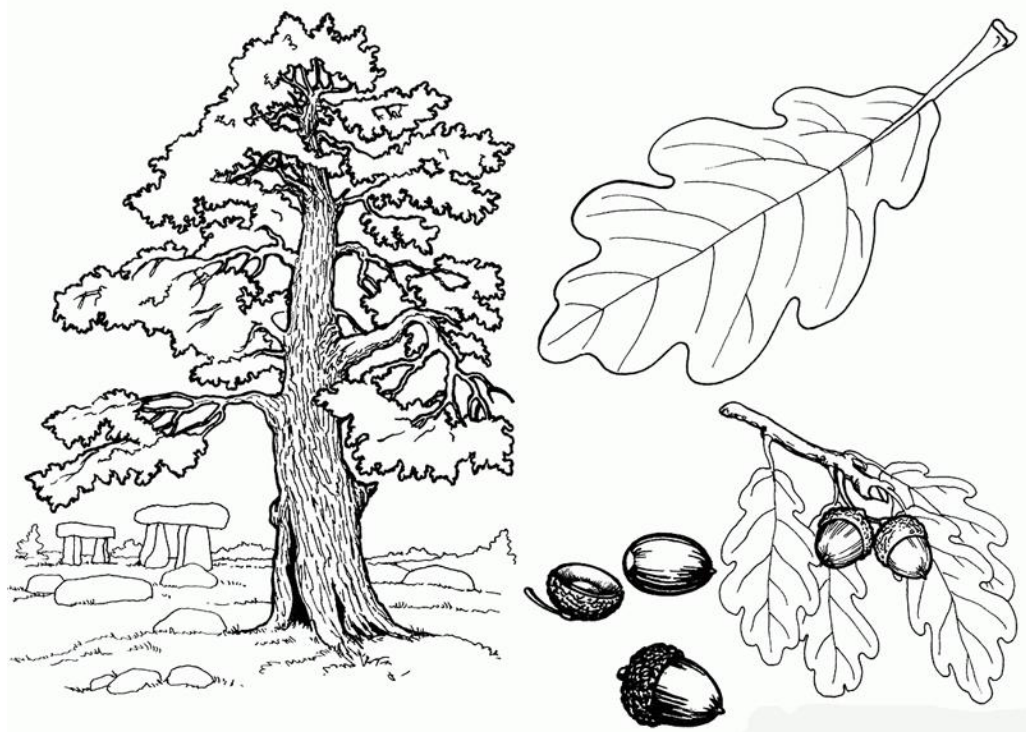
12. De eikenbossen werden door de Germanen 'Loh' genoemd, in veel plaatsnamen in Vlaanderen is dit nog terug te vinden, zoals Beverlo, Tessenderlo, Eekloo, Kessel-lo, Koningsloo, Waterloo... Letterlijk betekent deze plaatsnaam 'Heilig Bos'. Omdat het bos met zijn vele 'boomrijkdommen' als helend en heel makend werd aanzien, werden de heilige bossen ook bossen van Vrede genoemd. De eiken in deze bossen mocht men niet zomaar kappen. Daar waren eiken veel te belangrijk voor. Bij de Scandinaviërs vertelde men dat de eerste mens uit een eik is ontstaan. Ook bij de Grieken en de Romeinen werden deze verhalen verteld. De boom waaruit de mens is voortgekomen moet men respectvol behandelen. Een eikel planten en dus voor een nieuwe eik zorgen werd als een zorg voor de toekomst aanzien. Daarom leerde men dit aan de kinderen en vertelde men er in verhalen over. Bij nieuwe maan een eikel in de grond steken, verzekert je dat je geld zult krijgen in de nabije toekomst. Een stuk eik bij je dragen brengt altijd geluk aan.

13. De eik was een boom waarin vele dieren een plaats kunnen vinden. Het werd een teken voor de mensengemeenschap van goed en rechtvaardig en vredevol samenleven. Daarom werd er ook onder de eik recht gesproken. Voor de leefregels in het dorp werd onder de eik samengekomen en zieken vonden onder de eik genezing. Ook vandaag nog zijn er gezondheidscentra en plaatsen van ontmoeting die de naam van de eik dragen.

14. De boomkalender van de Kelten bevat 14 bomen. Elke boom heeft een eigen plaats in de jaarkalender. Zo ook de eik, namelijk 21 maart. Wanneer je geboren bent op 21 maart betekent dat het volgende: Je bent een ijzeren doorzetter. Je hebt dezelfde kracht en vastberadenheid als de eik. Je gaat graag tegen de stroom in en als je tegenstand ontmoet, wekt dat je vechtlust op. Je hebt een ijzeren gestel, je wordt meestal stokoud. In je beroep gedraag je je voorbeeldig. Aan rondlummelen heb je een hekel, want je wilt je tijd graag nuttig gebruiken. Je hebt een rotsvast vertrouwen en je zit vol ondernemerszin. Zit het even tegen, dan ga je niet bij de pakken neerzitten, maar stort je je vol enthousiasme op een nieuwe zaak. Je blijft jezelf onder alle omstandigheden en je kunt je totaal wijden aan een bepaald doel. Op het pad van de liefde stel je jezelf nogal eens star op en je munt niet uit door je romantische inslag. Heb je iemand gevonden die bij je past, dan blijf je die persoon een leven lang trouw.

15. De geneeskrachtige werking van de eik was algemeen bekend. De Griek Dioscorides roemde de samentrekkende kracht van de eikenbast en Plinius de Oudere raakte niet uitgepraat over de werking als tegengif. In de Middeleeuwen raakte het gebruik van eikenbast wat op de achtergrond en paste men eerder eikenbladeren, eikels en eikengallen toe. De eik verhoogt de weerstand, vooral bij zwakte en uitputting, geeft kracht vanwege de vele mineralen. Werkt op alle hormonen, met name regulerend op de schildklier. Bij oedeem en verkoudheden. Bij aambeien en spataderen. Winterhanden en –voeten. Bij diarree. Bij botpijn door ontkalking (osteoporose) door het aanwezige calcium. Bij neusbloedingen. Voor kinderen met een lage weerstand. Bij een overmatige menstruatie, huidirritaties en haarroos.

16. De schors, de bast van eiken bevat een sterk zuur dat gebruikt werd bij het leerlooien, tannine genaamd. De naam stamt van het Latijnse tannare, dat looien betekent, een procédé waarmee van huiden leer wordt gemaakt. Om dierenhuiden te bewaren werden ze gedrenkt in grote kuipen, gemaakt van eikenhout. De kuipen bevatten water gemengd met de gemalen schors van eik. Wanneer de huiden eruit kwamen en gedroogd waren, konden ze niet meer bederven. Voordat de huiden droog waren, werden ze eerst nog gekrabbd, geschuurd en gewalst. Dit was allemaal als afwerking. Het schuren en krabben zorgden ervoor dat het leer ging glanzen. Door het walsen werd het leer platter en gladder. Dit alles gebeurde vaak met het sterke hout van de eik. Dank zij de eik konden mensen zich kleden en beschermen met duurzame stoffen.

10.2. Berk

Latijn: *Betula pendula*, *betula pubescens*

Streeknamen: *Belboom*, *Besemboom*, *Besemrijs*

Engels: *Birch*

Frans: *Bouleau*

Duits: *Birke*

Geliefd om haar opgewektheid van de verschijning

Er zijn zo'n 60 soorten berken, verspreid over de hele wereld. De Berk kan goed tegen de winter. Berken zijn pioniersplanten. Bij voorkeur groeien zij in moerasachtige streken, de berk stelt maar weinig eisen aan zijn omgeving en kan groeien op alle grondsoorten. De meest bekende van onze Nederlandse berken zijn de *ruwe* berk, de *zachte* berk, een kruising van beide en de zilverberk.

De *ruwe* berk heeft tot op hoge leeftijd een gladde, afschilferende bast. Tijdens haar jeugd is de stam geel- tot roodbruin en glad, bij het ouder worden zilverwit. Bij oudere exemplaren barst de schors aan de onderzijde open en laat afwisselend donkere en lichte plekken aan de stam zien. De oudere zijtakken zijn wit, de kroon vertakt zich in dunne, kale twijgjes, die voorzien zijn van harsklieren en aan de uiteinden naar beneden hangen; de naam '*pendula*' betekent hangend.

De *zachte* berk is wat kleiner dan de ruwe berk en heeft een bruin- of grijsachtige bast zonder knoesten. Op de takken, die schuin omhoog gericht staan, en de bladeren bevindt zich een fijne, donsachtige beharing. '*Pubescens*' komt uit het Keltisch en heeft betrekking op de behaarde, jonge twijgen. De takken van deze berk zijn zeer gewild voedsel voor reeën. Als de ruwe en zachte berk beide in een gebied voorkomen, weten ze de zachte berk er feilloos uit te halen; de ruwe berk wordt met rust gelaten.

Berk is afgeleid van het Oudindische woord '*bharg*' wat glanzend betekent en waarschijnlijk betrekking heeft op de witte schors.

'*Betula*' is afgeleid van het Keltische woord '*betu*' wat 'slaan' betekent. Het heeft te maken met het slaan met berketakken op het lichaam na de sauna om de bloedsomloop te stimuleren.

De Berk, die al minstens 30 miljoen jaar geleden is ontstaan, is door alle eeuwen heen door de mens voor allerlei doeleinden gebruikt. Reeds lang voor de Eik en Linde werd de Berk door onze voorouders als heilige boom vereerd. De Berk maakt een broze indruk, maar schijn bedriegt. De boom is ongevoelig voor klimaat en weersomstandigheden. Het hout is heel buigzaam en taai. Hij groeit zowel in het zuiden als in het hoogste noorden en doet het goed op heel schrale grond.

Van alle bomen die wij kennen lijkt de berk ons het jeugdigst. Het (grijs-)wit van de slanke stam, de luchtige kroon en de gracieuze beweeglijkheid van de hangende takken spreken rechtstreeks tot ons gemoed; zij verblijden ons door de lichtheid en opgewektheid van de verschijning.

Een uitgebreide, gesloten kroon van sterke takken komt niet tot stand. De twijgen van oude berken gaan ook makkelijk met de wind mee; men ziet met verbazing hoe soepel en elastisch zelfs grote berken stormen doorstaan. De berk is, samen met verwante soort, een kind van het lichte, koele Noorden; zomerse hitte verdraagt zij niet zo goed. De zuidelijke grens van de verbreiding van de berk reikt nauwelijks tot aan de Middellandse Zee.

In Noord-Europa daarentegen voelt de berk zich op kiezelrijke gronden thuis. Zij gedijt ook – met verwante, maar zeer op haar gelijkende soorten – in moerassen tot ver in de toendra's van het Noorden. Geen andere Europese boom stelt zo weinig eisen als de berk. Zij kan goed tegen langdurige droogte, ondervindt ook van de strengste winter geen schade en ziet er toch altijd even jeugdig uit.

De berk lijkt ons pas echt in haar element, als in het voorjaar naarmate het licht toeneemt het sap met alle macht naar de knoppen stroomt en de boom in korte tijd in een lichtgroen, geurig gewaad van kleine, nog harsige blaadjes wordt gehuld. Die manier van uitbotten heeft de berken tot het symbool van het voorjaar doen worden. Het verbaast ons niet dat bij het meifeest en met Pinksteren berkengroen of berkenboompjes als feestelijke tooi verschijnen.

*De **berk**, waarvan het gebladerte op de lentewind lijkt te dansen, draagt ook vernieuwings-krachten voor de mens in zich.*

Korte tijd later wordt het stuifmeel van de manlijke katjes door de wind naar de vrouwelijke bloesems gedragen. Uit die bestuiving ontwikkelen zich tot aan de herfst geweldige hoeveelheden van dubbelstengelige zaadjes die veel en veel kleiner zijn dan men bij een boom van dat formaat zou verwachten. Ook deze worden door de wind ver verspreid. Niet alleen aan de verschijning van de berk maar ook aan haar levensuitingen lezen wij af, dat de lucht met haar grenzeloosheid en beweeglijkheid een bestanddeel van haar wezen is. Als men op deze manier probeert om iets van het wezen van de berk te begrijpen, dan is het ook zonder meer duidelijk dat deze boom in een echt bos niet thuishoort. Berken staan het liefst in losse groepjes of alleen. Echte berkenbossen, bijv. in Scandinavië, zijn heel licht en laten veel ruimte open voor een rijke flora van struiken en kruiden.

De berk is buitengewoon ondoorlaatbaar voor vocht. Vroeger werd berkenhout veel gebruikt om er vaten, dakpannen en dakspanen van te maken; van de bast maakte men schoeisel. Wiegjes waren van berkenhout om de baby te beschermen. De gedroogde berkenbladeren werden in de wieg van een verzwakt kind gelegd.

De berk werd gebruikt door klompenmakers, wagenmakers, dakdekkers, timmerlieden, looiers,

reukwerk- en papierfabrikanten.

Bladeren en knoppen worden gebruikt om de daarin werkzame stoffen, zoals saponinen (zeepstoffen), looistof, hars, vluchtige olie en glycosiden (stoffen die suiker bevatten).

Berkenhout is wit tot licht gekleurd en wordt gebruikt voor meubels, fineer en modelvliegtuigbouw.

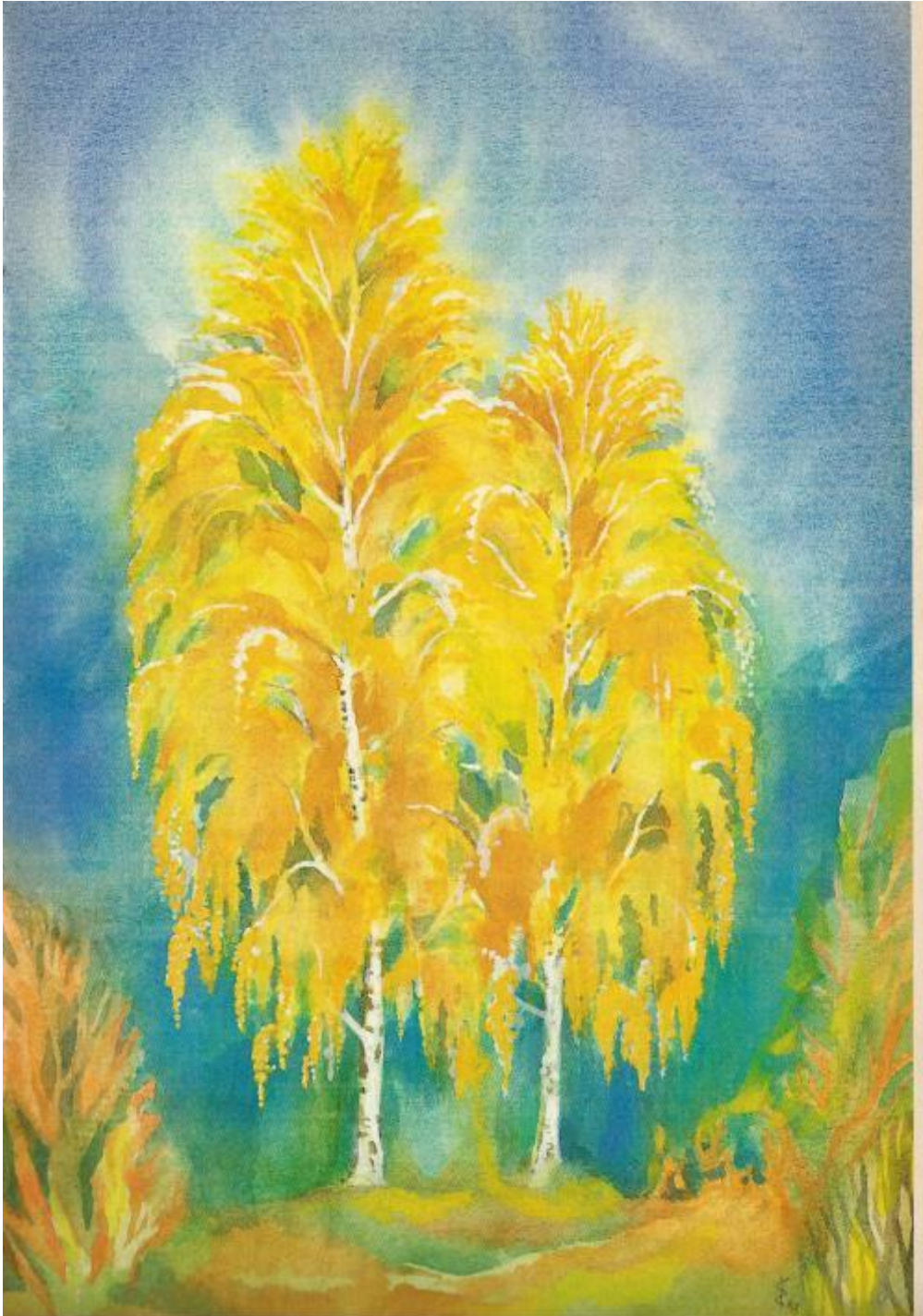
De traditionele heksenbezem is gemaakt van berkenhout.

De Berk was een heilige en mysterieuze boom van de Noorse volkeren. De geest van de Berk was een rijpe vrouw die af en toe vanuit de wortels verscheen. Als een mens van haar melk dronk werd zijn/haar kracht wel vertienvoudigd. In oudere bomen vindt men, twee tot vijf centimeter diep, het

suikerhoudende (laevulose) berkensap. In de volksgeneeskunde wordt dit gebruikt als versterkingsmiddel. En ter bevordering van de haargroei.

Voor de Germanen was de Berk de boom der wijsheid. Zij geloofden dat de bladeren, de twijgen en sap van de berk magische en geneeskrachtige eigenschappen hadden. Zij geloofden dat berken het aardse huis vormden van de godin Freya.

Wie zelf een berk in de tuin heeft staan, kan er zich over verbazen hoeveel bladeren en kleine takjes er gedurende het hele jaar af vallen: een teken van een levendige stofwisseling.

10.3. Beuk

Latijn: *Fagus sylvatica* (*Fagus* boom, *Sylvatica* in het bos groeiend)

Streeknamen: *Beek, Beukeikel, Bikkeboom, Boekelaar, Bikkenotenboom, Buuk*

De Nederlandse naam *beuk* is zeer nauw verwant met het woord *boek*. De eerste boekingen werden verricht op plankjes van beukenhout en bij het uitvinden van de boekdrukkunst werd beukenhout gebruikt om letters en houtsneden te vervaardigen (men wilde belangrijke dingen boekstaven).

Engels: *Beech*

Frans: *Hêtre*

Duits: *Buche*

De beuk komt voor in West- en Midden Europa, loofbossen en duinbossen. Groeit op beschaduwde plaatsen op droge tot matig vochtige grond, matig voedselrijke, zwak zure tot kalkrijke grond. Beuken worden 200 tot 300 jaar oud. De beuk is heel lang geleden op aarde verschenen toen het klimaat koeler en vochtiger werd. De stam van de beuk is grijs en kan aan de regenzijde groen kleuren door de algen die erop groeien. Meestal is de schors glad, maar soms zie je ook beuken met wat meer groeven in de schors.

Beuken worden veel aangeplant als laanboom en kunnen op die wijze beeldbepalend zijn in het open landschap. Ze kunnen 200 tot 300 jaar oud worden.

De bladeren van één tak staan afwisselend in twee rijen en bevinden zich in hetzelfde vlak, zodat ze elkaar niet beschaduen. Een beuk heeft licht- en schaduwbladeren. De eerste zijn wat dikker en met een opperhuid die de verdamping beperkt. De tot tien cm lange bladeren zijn eirond met een spitse top, ondiep gezaagd, met een dicht gewimperde, zeer ondiep gegolfde rand en een korte steel. Ze

verschijnen in de lente, tegelijk met de katjes. Eerst zijn ze doorschijnend lichtgroen, rimpelig en zijdeachtig behaard, later worden ze glanzend donkergroen en in de herfst goudbruin.

Een van de leuke eigenschappen van de herfst is dat je in het bos volop ingrediënten vindt voor in de keuken. Kastanjes bijvoorbeeld en beukennootjes. Deze kleine, driehoekige nootjes zijn favoriet bij eekhoorns, maar wij mensen lusten ze ook graag. Beukennootjes zijn erg voedzaam en smaken een beetje als kastanjes. Er wordt beweerd dat beukennootjes giftig zijn, maar dit is alleen zo bij het eten van grote hoeveelheden. Een paar nootjes eten tijdens je boswandeling kan geen kwaad. De giftige stoffen verdwijnen helemaal door ze in de koekenpan te roosteren of te poffen op de kachel.

Beukennootjes zijn lekker om los te eten. Strooi ze bijvoorbeeld ook eens over je salade voor een extra herfstig karakter, verwerk ze in koekjes of in een quiche. Sprokkel dus beukennootjes bij elkaar! En toegegeven: het pellen van de nootjes kost wat tijd, maar dan heb je ook wat!

De Beuk wordt dikwijls als haag aangeplant. Beukenhout is zeer buigzaam en gemakkelijk te draaien, waardoor het uitstekend geschikt is voor het maken van meubilair. Ook wordt het gebruikt voor dwarsliggers en parketvloeren. Het heeft geen knoesten en een fijne nerf, aangezien de takken al jong afvallen of worden verwijderd. Beukenhout is vrij hard en zwaar, goed bewerkbaar maar bros. Houtkrullen worden gebruikt bij de industriële bereiding van onder meer azijn. Het afvalhout is uitstekend brandhout bijvoorbeeld voor het stoken van ovens en het roken van vis.

10.4. Wilg

Latijn: *Salix alba*

Streeknamen: *Knotwilg, Schotwilg, Tronkboom, Bindwilg*

Engels: *Willow*

Frans: *Saule*

Duits: *Weide*

Het woord 'wilg' is afgeleid van het Angelsaksische 'welig' wat te maken heeft met buigzaamheid. 'Salix' is afgeleid van het Oudindische 'salila' wat water betekent. Vanwege zijn welige groei staat de wilg symbool voor vruchtbaarheid. De treurwilg is symbool voor een ongelukkige liefde en de dood.

In Nederland is de wilg één van de meest voorkomende boomsoorten. De wilg komt voor in Europa, in natte bossen en langs waterkanten. Ze groeit makkelijk in de lage streken, samen met Populieren en Elzen. De Schietwilg is de meest voorkomende wilg van Europa. Ze bereikt een hoogte van 20 tot 25 meter en ze wordt 80 tot 120 jaar oud. De stam wordt tot 1 meter dik. De boom is winterhard en houdt van een lichte standplaats. De Wilg is zeer geneeskrachtig. Er zijn ongeveer 200 soorten. Van de Europese wilgen is de Schietwilg de grootste en in het wild de meest voorkomende. Wilgen houden van een zonnige plek. Alle wilgen zijn gemakkelijk te knotten en te stekken.

De wilg werd al eeuwenlang gebruikt voor het vervaardigen van erfafscheidingen, hek - en vlechtwerk, het maken van kisten, houtwol, houtskool en cricketbats. Een omheining van wilgentakken noemde men luik, de loke of heimluik. Tegenwoordig worden wilgentenen ook langs een metalen constructie gevlochten als geluidsscherm. In combinatie met leem werden wilgentakken gebruikt bij de bouw van vakwerkhuzen. Wilgenrijshout wordt tegenwoordig ook tussen palen gevlochten voor het aanleggen van milieuvriendelijke oevers. Wilgenhout is licht, taai en buigzaam en wordt vaak gebruikt voor manden en hekwerk.

Het hout wordt gebruikt voor klompen, houtpulp, speelgoed en voor het maken van houtskool. Klompendragers beweren dat klompen, die van wilgenhout vervaardigd zijn, een betere kwaliteit leveren dan die van populierenhout. Ze zouden beter tegen water kunnen en meer warmte geven. Wilgenhout is ook zeer geschikt voor houten stelen van gereedschappen.

Wilgenbast gebruikte men vroeger tegen reumatiek en jicht. Door op een stukje bast te kauwen, kun je pijn verlichten. Daarin zit namelijk salicine, hoofdbestanddeel van aspirine. De bast van de Wilgenboom was de enige bron van salicylzuur tot aan het begin van de 20ste eeuw. Hij heeft grote medicinale waarde, vooral bij de behandeling van reuma.

De mensen in Noord Oostenrijk en het Beierse Woud gebruiken wilgenbast thee als spoelmiddel tegen roos in het haar; na het wassen van de haren worden deze gespoeld met lauw wilgenbast thee. Deze spoeling 5 minuten op de hoofdhuid laten inwerken, daarna afspoelen en drogen.

Knotwilgen bepalen in belangrijke mate het typisch Hollandse en Vlaamse landschap. Eenmaal geknotte wilgen moeten regelmatig opnieuw geknot worden, anders scheuren de dikke loten de boom na een aantal jaren uit elkaar. Knotwilgen bieden door hun dichte kruin en hun vaak holle stam veel nest- en schuilgelegenheid voor vogels, marters, vleermuizen en insecten. Zij verrijken de fauna van een gebied. Om die nesten niet te verstoren, is het van belang om de knotwilg in de winter te snoeien.

Volgens het bijgeloof zou de wilg een sterke magische lading hebben. Bij de Germanen was de boom een symbool van de dood. Heksen zouden in de kruinen van de wilgen rusten. Vroeger maakte men daarom fluitjes van wilgenhout om heksen en duivels te verjagen.

10.5. Kastanje

Latijn: *Castanea sativa*

Streeknamen: *Tamme kastanje*.

Engels: *Sweet Chestnut*

Frans: *Châtaignier commun*

Duits: *Edelkastanie*

Volgens een legende uit de Romeinse mythologie: de jachtgodin Diana was op de vlucht voor oppergod Jupiter, die haar wilde verleiden. Toen veranderde Diana zich zelf in een tamme kastanje waardoor ze 'casta' (kuis) wist te blijven.

In Italië beschermde een tamme kastanje schapen tegen een hongerige wolf door zijn takken als een beschermende kooi om de dieren heen te zetten. De boeren wisten het: de tamme kastanje was een geschenk van God want in het najaar regende het brood uit de hemel. Maar de duivel was jaloers en blies zijn kwade adem over de bolsters, die toen scherpe stekels kregen. Toen deed God een slimme tegenzet: als de kastanjes rijp waren en op de grond vielen, sprongen de bolsters in vier delen open in de vorm van een heilig kruis. Zo kon men de kastanjes zonder moeite oprapen.

Kastanjes hebben eeuwenlang miljoenen Italianen in leven gehouden, vooral in de berggebieden. Wanneer graanoogsten mislukten of plunderende legers door het land trokken, beschermde de tamme kastanje het volk tegen de honger en kou. De vruchten zijn zeer voedzaam (zetmeel, proteïne, suiker en vitamines Bi, B2 en vooral C). Zij worden vaak gegeten bij spruitjes en wildgerechten. In de Frankrijk wordt er een zoete puree van gemaakt (crème des marrons) als toetje of broodbeleg.

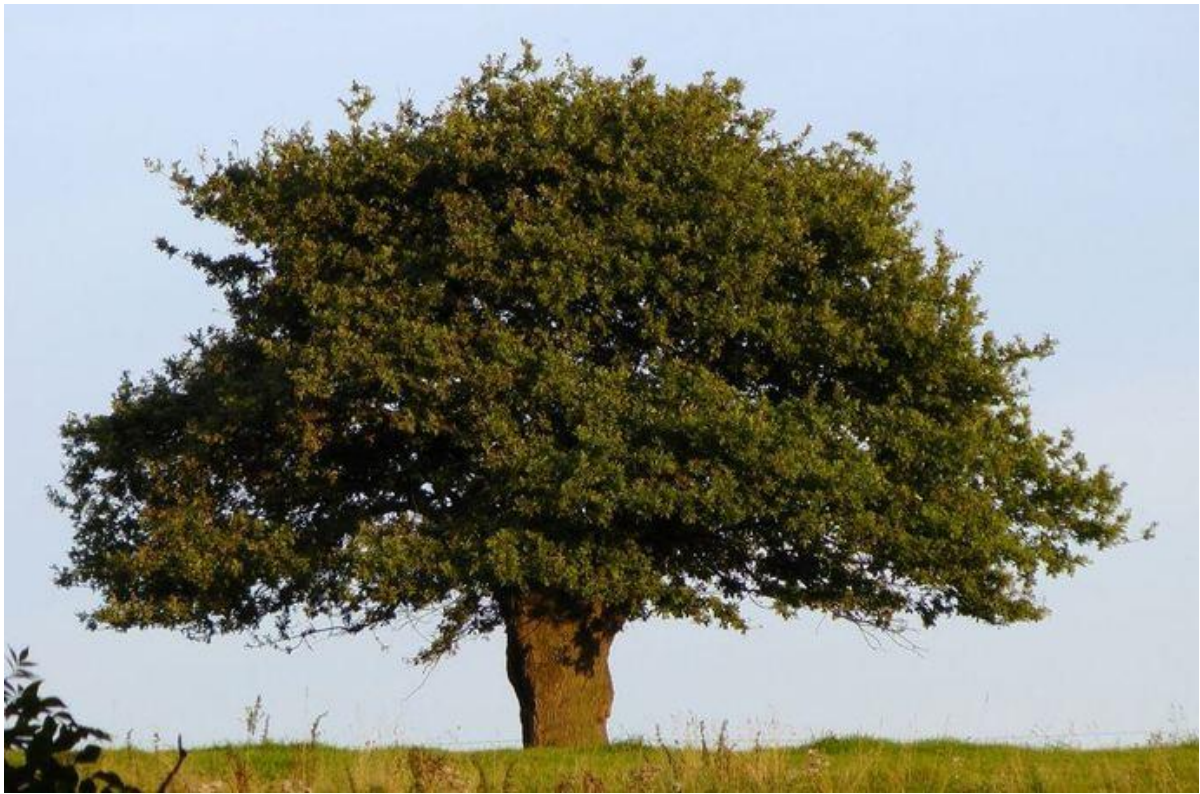
In zuidelijke landen wordt tamme kastanje geteeld om z'n vruchten. In Nederland is deze kastanje aangeplant op landgoederen, kasteeltuinen en in bossen. Ook hier komen er vruchten aan, maar niet in die hoeveelheid en kwaliteit als in warmere streken. Soms ook valt de smaak tegen, ronduit bitter, of bevat de bolster alleen maar loze vruchten.

In Frankrijk, Italië, Turkije, China en Japan is tamme kastanje een belangrijk volksvoedsel. Naar wordt aangenomen, zijn het de Romeinen geweest die tamme kastanje naar noordelijke streken hebben gebracht. De vruchten moesten de legioenen mede van voedsel voorzien.

De bolster van de vrucht is bezet met stekels. Een open bolster bestaat uit vier slippen, waarin de vrucht(en) is/zijn opgeborgen. De vrucht is omgeven door een bruin leerachtig vlies. De binnenzijde van het vlies is lichtbruin behaard. Tamme kastanje kan worden geroosterd op houtskool, gekookt en gepureerd, gepoft en met gezouten roomboter of zo gegeten.

In oktober vallen de kastanjes uit de boom. De groene bolster of het vruchtomwindsel is bezet met een formidabele hoeveelheid groene stekels tot wel vijf centimeter lang. De stekels zijn het afweerwapen tegen voortijdig kannibalisme van vogels en eekhoorns. De eenmaal afgevallen vruchten gaan na korte tijd vanzelf open; gebrek aan toevoer van vocht zorgt daarvoor. Je kunt een tamme kastanje dus beter een tijdje laten liggen dan ze moeizaam proberen open te maken.

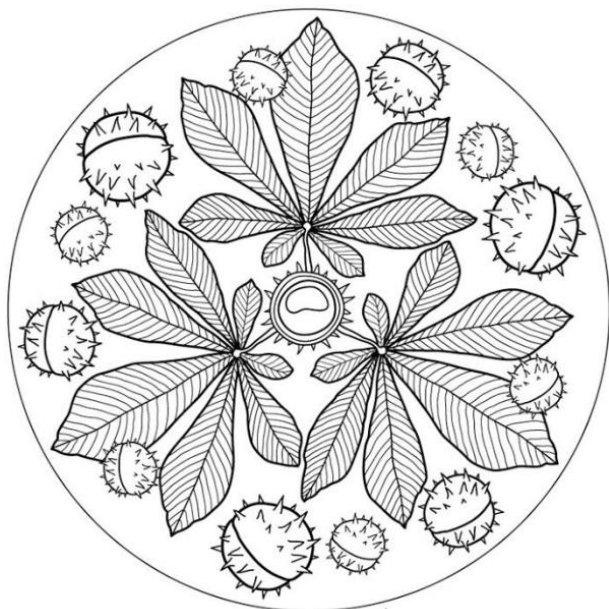
De meeste Kastanje soorten worden te groot voor een kleine tuin. Een middelgrote of grote tuin komt in aanmerking om er een of meer tamme kastanjes te planten. Een normaal gegroeide boom wordt zeker dertig meter hoog en vijftien tot twintig meter breed.

Het hout van de tamme kastanje is fijn vezelig en zeer goed bestand tegen vocht. Het is daardoor houdbaarder dan eikenhout en daarom geschikt voor het vervaardigen van tuinmeubels, bruggen, steunpalen voor druivenstruiken en vaten.

Uit extracten van de bladeren werden vroeger medicijnen tegen hoest, slijmvorming en diarree bereid.

In vroegere tijden noemde men de vruchten 'aardappel van de armen'. Maar in heel Europa werden kastanjes meegedragen als medicinaal amulet.

10.6. Linde

Latijn: *Tilia cordata*
Streeknamen: *Linde*
Engels: *Lime Tree*
Frans: *Tilleul*
Duits: *Linde*

Wanneer je ooit langs een bloeiende linde of door een *lindelaan* hebt gelopen of gefietst, dan heb je zeker genoten van de heerlijke geur en het gezoem van de vele insecten.

De linde bloeit eind juni, begin juli en is één van de weinige bomen die een complete bloem heeft met kelk, kroon, stampers, meeldraden en schutbladen. De bloemen zitten in trosjes bij elkaar en bevatten veel honing. De vruchten zijn kleine, viltige bolletjes.

Volgens een legende huist er in de linde het 'zoete lindewezen'. Zij werd als de boom van liefde en trouw gezien en symboliseert vrouwelijke gratie, schoonheid en geluk. Als je een beschermster van je woning zoekt, kun je een linde planten.

Bij de Germanen was de linde gewijd aan Freya, godin van vruchtbaarheid, liefde en gerechtigheid. Onder het bladerdak van de linde werden vonnissen uitgesproken en werd er beraadslaagd.

In de Germaanse Siegfried-sage waaide er, terwijl de held in het bloed van de draak die hij gedood had baadde, een lindeblad op zijn schouder waardoor daar een kwetsbare plek ontstond. Later doorboorde het zwaard van zijn rivaal Hagen van Tronje hem op deze plek.

In het Duits is het oude poëtische woord voor draak Lindwurm wat draak van de Linde betekent.

In het oude Griekenland en op Kreta was de linde vooral een medicinale boom. Met name bloemen en bast werden gebruikt.

In Scandinavië was de linde de favoriete verblijfplaats van elfen en feeën. Het werd afgeraden om zich na zonsondergang in de nabijheid van een linde te bevinden.

Herkomst

De oorspronkelijke groeiplaatsen van onze inheemse soorten zijn de beekdalen van Twente en de Achterhoek, het Rijk van Nijmegen en Zuid-Limburg. De Hollandse linde zien we vaak als straatboom en als leiboom bij huizen en boerderijen. Zomerlinde Lei-linden werden en worden als bescherming tegen de felle zomerzon aan de zuidzijde van huizen en boerderijen geplant.

De linde kan heel oud worden en tot 45 m hoog. In het Brabantse Sambeek groeit een 500 jaar oude, dikke Linde en bij Aken één met een stamomtrek van 10 meter. Vroeger werd er in de dorpen onder de linde vergaderd en gedanst.

Naamgeving

De Latijnse naam '*tilia*' is afgeleid van het Griekse woord '*tilos*' wat bast betekent. De bast werd

vroeger gebruikt bij de vervaardiging van schoeisel en touw. Het toevoegsel '*cordata*' betekent hartvormig en dat heeft betrekking op de bladvorm.

Het woord '*linde*' zou ook te maken kunnen hebben met de zachtheid van het hout, want in het Duits betekent '*lind*' ook '*zacht*', '*luw*'. Christelijke heiligenbeelden werden vaak uit het zachte lindehout gesneden die men daarom '*lignum sacrum*' noemde. Juist door zijn zachtheid is lindehout geschikt voor houtsnij - en draaiwerk. De eerste boekdrukkers sneden hun letters uit lindehout en perenhout. Speelgoed, meubels en muziekinstrumenten worden van lindehout vervaardigd. Toiletbrillen van lindehout waren vroeger populair.

De stad Tilburg dankt haar naam dankt aan de linde. Dit geldt ook voor andere plaatsen in Nederland zoals Ter-Linden (Limburg), Linderte (Overijssel), Lindevelde (Gelderland).

Volkswijsheid

Als je tegen een linde plast, krijg je een wrat op het oog. Remedie: met 3 lindebladen over het wratje wrijven. Als je lindebladeren om je voorhoofd bindt, verdwijnt de hoofdpijn. Lindespruiten fijn gestampt door de pap van een klein kind? Dan zal het kind geen last hebben van kiespijn...

In Bergharen stond tot 1964 een Heilige Linde waar men kousenband aan bond om van koorts af te komen. Linden werden vaak op begraafplaatsen en als geluksboom voor families aangeplant.

Gedroogde bloesem kan gebruikt worden als gezonde thee.

10.7. Iep

Latijn: *Ulmus*

Streeknamen: *Iepelaar, Olm, Gladde iep, Veldiep*

Engels: *Elm, Small-leaved Elm, Wych Elm, Scotch Elm*

Frans: *Orme champêtre*

Duits: *Ulme, Feldulme, Rüster, Bergulme, Flatterulme*

De oudste benaming van 'iepen' is 'olmen'. Iepen zijn tot 40 m hoge loofbomen met een brede gewelfde kroon. Zij werden vroeger massaal aangeplant in het (zuid) westen van Nederland langs wegen, dijken en op boerderijerven. De iep is altijd al een stadsboom geweest. Amsterdam bijvoorbeeld is een echte iepenstad. De meeste iepen zijn gecultiveerde bomen, maar op verschillende plaatsen in Nederland vinden we ook nog inheemse soorten.

Nu is het slecht gesteld met de iepen. De spintkever heeft een ware slachting aangericht onder het iepenbestand. Intussen had men een stof ontwikkeld waarmee men de iepen kon inenten tegen de zogenaamde iepenziekte. Door bezuinigingen is dit vaak nagelaten met als gevolg dat nog meer iepen sneuvelden. Tegenwoordig worden er nauwelijks meer iepen aangeplant.

Mythologie

Volgens de Germaanse mythologie zijn twee bomen onze stamouders geweest. De eerste vrouw (Embla) werd uit iepen hout, de eerste man (Ask) uit essenhout geschapen.

In de Griekse mythologie ging Orpheus, nadat hij zijn geliefde Eurydice verloren had, onder een iep zitten om te treuren.

Herkomst

Iepen zijn inheems in Europa, Noord-Afrika, Klein-Azië en Kaukasus. De Romeinen plantten in wijnbouwgebieden iepen als ondersteuning voor de druivenstruiken. In de Romeinse dichtkunst is sprake van het huwelijk tussen iep en druivenstruik: als de één sterft, sterft de ander van verdriet. Iepen kwamen vroeger in grote bossen in Europa voor. Daarvan is niets meer terug te vinden omdat de vruchtbare grond waar iepen het liefst op groeien intussen voor de landbouw gebruikt werd.

'*Ulmus carpinifolia*' zou je kunnen vertalen met de olm die bladeren als de haagbeuk heeft. De Nederlandse naam gladde iep slaat op de gladde bovenkant van de bladeren.

Het belangrijkste kenmerk van de iep is de symmetrische bladvorm; de blad-voet loopt aan één kant van het blad langs de bladsteel verder door.

De iep bloeit vroeg in het voorjaar. Voor het verschijnen van de bladeren draagt hij dan duizenden kleine roodachtige knopjes, die manna genoemd worden. De bloemen staan in dichte bundels. Zij hebben een witgewimperd bloemdek, lange, draadachtige meeldraden en een witte stempel. Je ziet ze vaak niet omdat ze zo klein zijn. De vruchtjes zijn al rijp voordat het blad helemaal uit is. Het zijn vliedun, gevleugelde, platte nootjes. Gerijpt zijn zij geelbruin. Zij dwarrelen eind mei als zogenaamde iepencentjes naar beneden. Direct daarna ontstaan de bloemknoppen voor het volgende jaar.

Het hout van de iep is waardevol en wordt gebruikt voor de meubel-en klompenfabricage, als constructiehout, voor trappen en parket en het vervaardigen van doodskisten. Het tophout van iepen gebruikte men voor het vervaardigen van borstels. Iepenstammen zijn gevraagd als zinkers voor de visserij. De Kurkiep levert kurk voor isolatiemateriaal. In de kruidengeneeskunst bond men gekneusde iepenbladeren rond een wond om de genezing te bevorderen.

11. Planten, bomen en mensen

Stel je de vraag; Hoe vindt de mens zijn weg in de plantenwereld? Moet hij trachten de planten te verstaan? Het werkelijke? Het wezenlijke in elke plantensoort te leren onderscheiden? Hulp hierbij kan zijn de vormen, de kleuren, de geuren. Ook de tastzin kan hier zeer goed dienst doen: hard en zacht, ruw en glad duiden op zeer wezenlijke verschillen. De gladde, zijdeachtige bast verklapt één van de meest typische eigenschappen van het berkje: de scherpe doornen van de roos verraden ons haar diepste geheimen.

In de beweging is het karakter van de planten te herkennen, beweging welke de wijze van groeien vertoont, hoe de planten de jonge loten richten, beweging ontstaan door de wind? De linde, op de brink, de moederkloek, behoedt met haar wijde kruin sinds eeuwen het lief en leed der dorpelingen.

Blijft nog liggen de vraag: hoe verhoudt zich de mens tot de planten. Of: hoe verhouden zich de planten tot de mens?

De planten willen geven, bieden, offeren. Als de mensen, het wezen der planten erkennend, dankbaar het offer aanvaardt en toont te weten hoe - en waar aan te nemen, dan bloeien de planten het aller schoonst, dan schenken zij de rijkste, heerlijkste gaven.

Tot de edelste van deze gaven behoort zeker wel het graan. We kunnen de planten en bomen ook niet los rukken van hun vier grootste weldoeners: aarde, water, lucht en vuur. Aarde draagt en voedt hen, water doet zwellen en groeien, lucht en licht vormen blad en bloem en vuur rijpt de vrucht.

Vrienden zijn het, bomen
die gesprekken met je voeren
je gedachten laten gaan
als hun bladeren het licht
laten schommelen.

Het zijn je vrienden, bomen.

Hun schaduw leggen ze
als een arm om je heen
als je alleen wilt zijn
en niet alleen wilt zijn.

Uit: 'Een ander pad'
Fetze Pijlman 1986

